

genomen realisme). Daarnaast kunnen andere factoren als persoonlijkheid, leeftijd, intelligentie, raallbeheersing, etniciteit, culturele achtergrond en behoefte aan intellectuele uitdagingen mogelijk van belang zijn.

HOE BOEKEN MIJN LEVEN VERANDERDEN!

DE INVLOED VAN FICTIE OP WERKGEDRAG

Mensen lezen dagelijks boeken, kijken films, of gaan naar het theater of de bioscoop. Dit soort activiteiten leidt mensen af van de dagelijkse beslommeringen maar kunnen ook voor intellectuele inspiratie zorgen (Oatley, 2002). Wij verwijzen naar dit soort activiteiten als de beleving van *fictieve verhalen*, of kortweg fictie (Brock, Strange & Green, 2002; Oatley, 1999). Fictie kan een diepgaande invloed hebben op hoe mensen zich voelen en hoe zij zich gedragen (Poulson, Duncan, & Massie, 2005). Het is bijvoorbeeld gesuggereerd dat fictie een persoonlijk inzicht kan verschaffen, zoals een reflectie op het leven en daarom kan fictie zo'n grote rol in het leven spelen (Oatley, 1999, 2002). Onderzoek naar de invloed van fictie op menselijk gedrag kent een groeiende populariteit, zoals blijkt uit een boek over de impact van fictie (zie Green, Strange & Brock, 2002). In diverse wetenschappelijke vakgebieden wordt aandacht besteed aan de rol van fictie, zoals in de organisatiekunde (Patient, Lawrence & Maitlis, 2003; Phillips, 1995; Reitzug, 1989), psychanalyse (e.g., Shabab, 2000), familietherapie (Androustosopoulou, 2001), cognitieve psychologie (Marsh, Meade & Roediger III, 2003), en communicatiewetenschappen (Appel, 2008; Appel & Richter, 2007).

Onderzoek heeft de cruciale rol aangetoond die fictie kan spelen, zoals in de vorming van attitudes ten aanzien van een rechtvraardige wereld (Appel, 2008; Marsh et al., 2003; Wheeler, Green & Brock, 1999). Echter, er zijn twee beperkingen in het onderzoek dat tot dusver is uitgevoerd. Ten eerste is het onduidelijk hoe de processen precies verlopen. Ten tweede is de toepassing van onderzoek naar fictie beperkt gebleven tot algemene menselijke gedragingen, waarbij werkgerelateerd

gedrag tot nog toe niet is gespecificeerd. Er is slechts anekdotisch bewijs voor de mogelijke rol van fictie in menselijk gedrag op de werkplek (zie voor uitzonderingen Islam, 2009; Poulsom et al., 2005).

In deze bijdrage argumenteren wij dat mensen de beleving van fictie integrenen in hun attitudes ten aanzien van de wereld en hun werk. Dus fictie beïnvloedt hoe mensen denken, voelen, en handelen. Hierbij nemen we dus aan dat de wijze waarop mensen zich gedragen op de werkplek beïnvloed kan worden door fictie.

Het doel van deze bijdrage is helderheid te verschaffen in het vraagstuk of fictie een rol kan spelen in de organisatiepsychologie, ofwel de studie van menselijk gedrag in organisaties.

Eerdere studies hebben reeds laten zien dat fictie persoonlijkheid kan beïnvloeden (Dijkic, Oatley, Zoeterman & Peterson, 2009), attitudes over de wereld (Appel, den (Dijkic, Oatley, Zoeterman & Peterson, 2009), attitudes over sociale normen, zoals een studie over een radio show in Rwanda heeft laten zien (Paluck, 2009). Het centrale argument van deze bijdrage is dat fictie organisatiegedrag, waarna een conceptueel model zullen wij het concept *fictieve verhalen* uitleggen, waarna een herstel van werkverwoerd wordt gepresenteerd waarin fictie werkgedrag voorspelt, zoals herstel van emotionele en moedheid, creativiteit en interpersoonlijke vaardigheden, door de emotionele en cognitieve effecten die fictie heeft. Verder leggen we uit hoe fictie schema's kunnen veranderen (Carroll, 2001; Cooper & Shallice, 2006). Schema's beschrijven de denkpatronen van mensen, en houden de kennisstructuur in waar mee wij de wereld beschouwen. Schema's helpen mensen om sociale informatie te kunnen organiseren. We eindigen dit artikel door in te gaan op potentiële randvoorwaarden voor de relaties tussen fictie en werkgedrag.

FICTIEVE VERHALEN

Voordat we ingaan op de effecten van fictie, is het belangrijk om een duidelijke definitie van fictieve verhalen te presenteren. Zowel fictie als verhalen maken onderdeel uit van het kernbegrip in dit artikel, en worden beide besproken. Fictie, ten eerste, kan gedefinieerd worden als datgene dat door de menselijke geest verzonnen wordt (Phillips, 1995). Tervijf geschiedenis (of non-fictie) alles dat in werkelijkheid is gebeurd is beschrijft, beslaat fictie alles, inclusief de vertelling buiten de werkelijkheid (Oatley, 1999). Dit komt overeen met het onderscheid dat Aristoteles maakte in *Poëtica* (335 BC, vertaling 1996) tussen geschiedenis en fictie, die gericht is op feiten (of datgene dat is gebeurd), en fictie anderzijds als dargene dat informatiegericht is, terwijl fictie primair onderscheid is dat non-fictie primair geconstrueerd is om fictie emotioneel gericht is, doordat elk fictief verhaal beïnvloed is door de belanghebbende lezer.

een emotie op te roepen bij de lezer (Oatley, 1999). Fictie is dan ook niet gericht op empirische waarheden, zoals wetenschappelijk onderzoek, maar op een persoonlijke waarheid van de lezer (Oatley, 2002). Door het lezen van fictie kunnen mensen complexiteiten van menselijk gedrag begrijpen, door de simulatie van de werkelijkheid die door fictie geschapen wordt. Door deze simulatie van werkelijke problemen van mensen, kunnen lezers coherentie ervaren in hun leven (Golstein, 2009).

Bovendien kan fictie inzicht verschaffen in zaken die uiterst relevant zijn voor de lezer (Green & Brock, 2002). Lezers zijn vaak persoonlijk betrokken bij het verhaal dat ze lezen. Daardoor kan fictie het begrip van de eigen identiteit maar ook het begrip van de wereld verdiepen (Kuiken, Miall & Sikora, 2004). Eender onderzoek heeft dit inderdaad aangegetoond; Green en Brock (2000) liepen bijvoorbeeld zien in een aantal experimenten dat de attitudes van mensen over het vrijlaten van TBS'ers sterk negatief werden beïnvloed door het lezen van een verhaal over een TBS'er die een meisje vermoordt.

Een verhaal kan omschreven worden als een plot of 'de aanwezigheid van tenminste twee acties in chronologische volgorde, die in een of ander verband niet elkaar staan' (Fludernik, 2006, p. 158 in haar boek over narratologie). Essentieel aan een verhaal is dat er een verteller is (iemand die het verhaal vertelt niet per definitie de auteur), en een mens of een menselijke figuur als hoofdpersoon (Genette, 1988). Deze drie bovengenoemde aspecten van een verhaal onderscheiden een verhaal van bijvoorbeeld schilderijen (waarin een verhaal uitgebeeld kan worden), of van theorieën, modellen en typologieën, waarin geen verhaal verreeld wordt met een menselijke hoofdpersoon. Wij onderscheiden vier elementen in een verhaal dat de impact op gedrag sterk kan beïnvloeden: vorm, inhoud, kwaliteit, en kwantiteit.

DE ELEMENTEN VAN EEN VERHAAL

Ten eerste kan de *vorm* van een verhaal bepalend zijn voor de impact die het heeft op mensen; boeken, films, toneelstukken en opera zijn allen vormen van fictie die onderling sterk verschillen (Bilandzic & Busselle, 2008; Oatley, 2002; Oatley & Olson, 2010). Boeken, vanwege de mogelijkheid om veel ruimte te bieden aan de overwegingen, karakterbeschrijvingen, en gevoelens van personages, kunnen een grotere invloed hebben op mensen dan andere media, waarin die ruimte beperkt is (Bilandzic & Busselle, 2008). Echter, vanwege de nadruk op het visuele aspect kunnen films en toneel wellicht eerder voor een esthetische ervaring zorgen, en door zo'n ervaring een mens veranderen (Pellowski & Akiba, 2010).

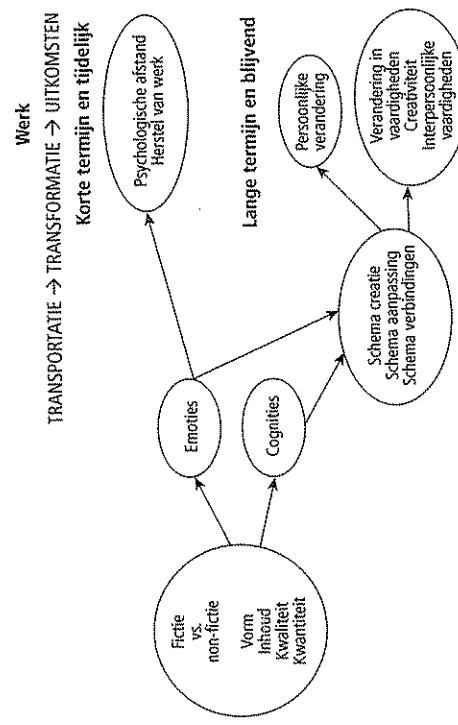
Verder speelt de *inhoud* van een verhaal (en geconstrueerd in een bepaald genre) een rol in de beïnvloeding van een lezer (Jacobs, 2002; Oatley & Olson, 2010).

Het is uiteindelijk de *inhoud* van een fictief verhaal (dus wat er wordt verteld in het verhaal en de wijze waarop het verteld wordt) dat verandering teweeg brengt bij een individu. Bijvoorbeeld, hoewel zowel *Schindler's List* (Spielberg, 1993) en *Inglorious Basterds* (Tarentino, 2009) films betreffen die gaan over Tweede Wereldoorlog en de verschrikkingen gepleegd door Duitsers, zal het voornamelijk de eerste zijn die een blijvende indruk achterlaat bij de kijker vanwege de sterke emotionele component in de film, zowel als de universele thema's die worden behandeld, zoals macht en vergiving.

Gerekereerd aan de vorige componenten van een verhaal, zal de waargenomen *kwaliteit* van een verhaal in grote mate de invloed bepalen. Omdat objectieve standaarden voor kwaliteit niet bestaan (Oatley & Olson, 2010), gaan wij uit van een psychologische benadering van kwaliteit van een verhaal. Dat betekent dat kwaliteit een persoonlijke beoordeling betreft ten aanzien van een verhaal. In dit opzicht zal een hogere waargenomen kwaliteit van een verhaal eerder tot verandering van een individu leiden dan wanneer de kwaliteit lager wordt geschat. Pelowski en Akiba (2010) beargumenteren iers soortgelijks in hun beroog dat zelfbeeld een cruciale rol speelt bij het begrip en de beoordeling van kunst. Wanneer mensen een kunstwerk beschouwen, doen zij dat in relatie tot hun zelfbeeld. Daarom is de beleving van fictie voor ieder individu verschillend, omdat elk individu fictie beleeft vanuit het eigen referentiekader.

Tenslotte speelt *kwantiteit* een rol in de sterkte van de uitkomsten. Met kwantiteit wordt bedoeld de tijd die wordt besteed aan de beleving van een fictief verhaal. Gemiddeld wordt de meeste vrije tijd die mensen hebben, besteed aan televisie. Gemiddeld wordt in Europa tussen de 1 uur en 40 minuten en 2 uur en 50 minuten dagelijks besteed aan het kijken van televisie (Europese Commissie, 2004). Dat is tussen 29 en 45% van de vrije tijd. Gemiddeld wordt daarentegen slechts tussen de 23 en 47 minuten per dag besteed aan het lezen van boeken (al dan niet fictief), wat neerkomt op 7-14% van de vrije tijd. De gemiddelde tijd die per dag wordt besteed aan andere culturele activiteiten is nog lager (tussen de 4 en 14 minuten per dag, ofwel 1-4% van de vrije tijd; zie ook Fockema, 2008 voor Nederlandse gegevens). Dus, de gemiddelde tijd die wordt besteed aan de verschillende vormen van fictie verschilt sterk in zowel frequentie (hoe vaak men een bepaald activiteit onderneemt), als de duur (hoe lang men een activiteit onderneemt). Een film duurt doorgaans anderhalf uur, terwijl men een dik boek waarin men echt opgaat uren achtereen kan lezen. De mogelijkheden om dus te veranderen als gevolg van de beleving van een boek, een film, of een toneelstuk verschillen dus sterk van elkaar. Samenvattend, vorm, inhoud, kwaliteit en kwantiteit bepalen de sterkte van de relaties tussen beleving van fictie en uitkomsten. Hieronder zullen we dieper ingaan op

de processen die werkzaam zijn wanneer een individu een fictief verhaal leest. De relaties die wij veronderstellen zijn samengevat in Figuur 1. Wij zullen ieder pad in dit model nader uitleggen.

FIGUUR 1 | CONCEPTUEEL MODEL VAN DE INVLOED VAN FICTIE OP WERKGEDRAG

EFFECTEN VAN DE BELEVING VAN FICTIEVE VERHALEN

Wanneer mensen een verhaal lezen, ervaren zij emoties in reactie op het verhaal, en tevens kunnen zij cognitief gestimuleerd worden om na te denken over de gebeurtenissen, en hoe deze gerelateerd zijn aan het leven van de lezer. De effecten van fictieve verhalen dus geleid door een dual proces van interacterende emoties en cognitieve effecten.

Ten eerste heeft fictie dus een emotioneel effect op mensen, op de wijze dat verhalen een affectieve indruk maken op mensen. Onderzoek heeft aangegetoond dat zowel fictie als non-fictie sterke emoties kunnen oproepen (Goldstein, 2009). Dus, zelfs als mensen weten dat een verhaal fictief is, kunnen sterke emoties uitgelokt worden. Zo leidde bijvoorbeeld de (fictieve) roman *De Negerhut van Oom Tom* (Stowe, 1852/1994) tot publieke woede over de behandeling van slaven, en wordt algemeen aangenomen dat het een belangrijke rol heeft gespeeld in de afschaffing van de slavernij (Strange, 2002). Een soortgelijk voorbeeld is de film *Das Leben der Anderen* (Von Donnersmark, 2006), die sterke emoties oproep bij kijkers, waaronder verdriet en boosheid over het Oost-Duitse politieke systeem.

Gebeurtenissen in een verhaal (zoals een echtscheiding of een verlies van een lieve en vertrouwde persoon) kunnen lezen herinneren aan gebeurtenissen uit het eigen leven (Oatley, 1994). Door zich te verplaatsen in een personage, kan de lezer soortgelijke emoties ervaren als de personages in een verhaal (Davis, 1980; Kuiken et al., 2004). Bovendien is er de veiligheid van de arena waarin fictie zich afspeelt, en duidelijk geen directe uitdrukking van de werkelijke wereld, waardoor lezers zichzelf toelaten om verschillende emoties te ervaren. In het echte leven kan het uiten van emoties gebonden zijn aan sociale normen over hoe men zich behoort te gedragen bij welke gebeurtenissen (Goldstein, 2009; Oatley, 1999).

Miall en Kuiken (2002) hebben een typologie van emotionele reacties gepresenteerd. Volgens hen zijn er vier verschillende soorten emotionele reacties namelijk *evaluatief*, *narratief*, *esthetisch*, en *zelf-aanpassend*.
Evaluatiële gevoelens worden ervaren door lezers wanneer zij plezier hebben in of voldoening halen uit de activiteit van het lezen. Mensen zijn doorgaans zeer intrinsiek gemotiveerd om een boek te lezen of een film te kijken omdat de activiteit zelf hun gemoeistroestand verandert. Een voorbeeld is de forens die een Bouquetreeks roman leest op weg naar werk in de metro of trein. Evaluatiële gevoelens kunnen ontstaan tijdens het lezen zelf maar ook nadat de activiteit heeft plaats-

Narratieve gevoelens ontstaan daarentegen als gevolg van de gebeurtenissen in het verhaal. Dit soort gevoelens ondertekent de setting van het verhaal waatin het zich afspeelt. Dit soort gevoelens worden opgeroepen door de geïmagineerde wereld van fictie, en past in Oatley's simulatie metafoor (1999, 2002). Hierin stelt hij dat fictie een simulatie van de werkelijkheid is, waarin mensen zich kunnen herkennen, en emoties van anderen kunnen erkennen en begrijpen. De lezer reageert op gebeurtenissen in het verhaal door bijvoorbeeld te sympathiseren met de hoofdpersoon. Hierdoor oefent de lezer als het ware zijn empathische vermogens, waar wij later dieper op zullen ingaan, een esthetische gevoelens ontstaan als gevolg van de formele componenten van een tekst, waaronder de stijl van een roman. Een lezer kan bijvoorbeeld geraakt worden door een bepaalde metafoor in een verhaal. De lezer verraagt zijn leestempo om uitgebreider stil te staan bij datgene dat gelezen wordt, waardoor de kans groter wordt op een blijvende impact op de lezer (Kuiken et al., 2004; Miall & Kuiken, 2002). Studies in de cognitieve psychologie hebben onderdaad laten zien dat wanneer het leestempo afneemt mensen meer onbewust en bewust hun mentale modellen aanpassen (Albrecht & O'Brien, 1993; Huitema, Dopkins, Klin & Mevers, 1993). Dit soort gevoelens zorgt ervoor dat mensen begrip van de teksten.

betekenis van het verhaal verkrijgen. Vervolgens kan een metaforische betekenis van een verhaal worden geïntegreerd in het *zijn* van een lezer (Corndissen, 2005). Tenslotte leiden *zelf-aanpassende gevoelens* ertoe dat mensen door het lezen van een verhaal een ander beeld van zichzelf krijgen. Door het actief nadenken over de betekenis van een tekst verloopt een simultaan proces waarin mensen een ander begrip van hun mens-zijn verkrijgen (Miall & Kuiken, 2002). Zelf-aanpassende gevoelens zorgen ervoor dat bestaande referentiekaders waarin mensen nadenken en handelen, worden uitgedagd, en mensen nieuwe inzichten verkrijgen, omdat zij in aantrekking zijn gekomen met ets dat niet overeenkomt met datgene dat zij tot dan toe wisten van de wereld, en van zichzelf. Dit soort gevoelens kunnen tijdens het lezen onstaan en kunnen lang na het lezen blijven aanhouden (Strahope, Cohen Conserv, 2002).

De vier typen emoties die kunnen ontstaan bij het lezen van fictie, sluiten elkaar niet uit; zij kunnen gelijktijdig optreden. Echter, er zijn verschillende processen werkzaam bij de vier types emoties. Evaluatieve gevoldens, bijvoorbbeeld, zijn het langdurig van aard, en zullen vrij snel uitdoven nadat de activiteit ondernomen is. Het laatste type emoties zal daarentegen veel blijvender zijn, en zal een lezer dan ook langer kunnen beïnvloeden.

Naast deze emotionele effecten, kan fictie ook cognitieve effecten oproepen. Menschen worden door boeken en films intellectueel geïnspireerd. Door een verhaal wordt nieuwsgierigheid gewekt, en door fictie kan een wereld worden geschapen die anders is dan onze gewone wereld: abnormaal en fris (Oatley, 1994). Onderzoek heeft aangegetoond dat wanneer mensen een fictieve tekst lezen, zij vrijwel direct cognitief geïnvolveerd zijn in de tekst. Als er bijvoorbeeld een (klein) mysterie is verhoogd in een verhaal, is de lezer automatisch geneigd na te denken over oplossingen (Gerrig, Love, & McKoon, 2009). Bovendien zijn mensen geneigd om te reageren op gebeurtenissen in het verhaal met zogenoemde *participative responses* (Gerrig, 1993; Polichak & Gerrig, 1993). Participatieve responses zijn mentale processen die zich voordoen bij een lezer in reactie op het gelezen, en houden bijvoorbeeld betrekkenheid bij de hoofdpersoon in (Green & Brock, 2002). Polichak en Gerrig (2002) geven het voorbeeld van een bokser als hoofdpersoon in een verhaal die op de grond ligt tijdens een belangrijke wedstrijd. De lezer is geneigd om zoiers te roepen als 'Sja op!'. De lezer is dus een actieve observant van de gebeurtenissen in een verhaal. In plaats van het traditionele perspectief van de lezer als passieve constu- ment van verhalen, laat onderzoek juist zien dat lezers actief betrokken zijn (Gerrig, 1993). Zo worden mensen bijvoorbeeld tijdens het lezen onbewust gestimuleerd na te denken hoe een verhaal anders kan verlopen zodat vroorkomen wordt dat een een-

sonage in een bepaalde problematische situatie terecht komt. De lezer bedenkt zich hoe een personage had moeten handelen om niet in problemen verzeild te raken. Zo stimuleert een verhaal dus de verbreding van de lezer, door zich te verplaatsen in een wereld die op afstand staat van deze wereld. Politchak en Gerrig (2002) beargumenteerden verder dat lezers informatie uit fictie over de tijd heen gebruiken. Onderzoek ondersteunt dit idee; zo lieten Marsh en collega's (2005) zien dat deelnemers aan een experiment zowel foute als juiste informatie uit een gelezen fictief verhaal gebruikten toen zij een week na het experiment een kennisrest moesten doen. Een onderzoek van Appel en Richter (2007) liet verder zien dat fictie werd gebruikt om attitudes over diverse zaken te vormen (bijvoorbeeld de mening of een universitair diploma de kans op een baan verhoogt).

Samengevat vertonen mensen zowel emotionele als cognitieve reacties wanneer zij fictie lezen. In navolging van Gerrig (1993) die de transportatiemetafoor introduceerde, en uitgebreid in de transportatie-transformatie metafoor van Oatley (2002), bespreken wij nu het theoretische model van invloed van fictie op gedrag.

VAN TRANSPORTATIE NAAR TRANSFORMATIE

In zijn onderzoek naar de psychologische gevolgen van lezen, stelde Gerrig (1993) dat terwijl mensen fictie lezen, zij getransporteerd kunnen worden in een narratieve wereld. Een soortgelijke ervaring die mensen hebben wanneer zij opgaan in een boek is het gevoel dat ze helemaal 'verloren zijn in het verhaal' (Nell, 1988). Zo kan fictie een manier zijn om aan de huidige wereld te ontsnappen, en door middel van het lezen van een boek wordt een persoon transporteerd naar een fictieve wereld. Transportatie wordt gedefinieerd als 'een convergent proces waarin alle mentale systemen en capaciteiten geconcentreerd zijn op gebeurtenissen die zich voordoen in het verhaal' (Green & Brock, 2000: 70; Gerrig, 1993). Gerrig beargumenteerde dat wanneer iemand iets leest, de lezer een narratieve wereld binnentreedt die op afstand staat van de huidige wereld, en de lezer geabsorbeerd wordt door het verhaal. Mensen verliezen het begrip van tijd en zien niet meer wat er om hen heen gebeurt; er kan zelfs verlies van zelfbewustzijn optreden (Busselle & Bilandzic, 2008). De narratieve wereld waarin een lezer binnentreeds, staat op afstand van onze werkelijke wereld, en dat maakt het ook mogelijk dat gebeurtenissen in een verhaal als realistisch binnen de context van het verhaal worden waargenomen, zelfs wanneer gebeurtenissen in de echte wereld niet mogelijk zijn. Bijvoorbeeld, terwijl men naar een *Star Wars* film kijkt, kan men, vanwege de transportatie in de narratieve wereld, de gebeurtenissen in de film als realistisch beschouwen (Weisberg & Goodstein, 2009). Natuurlijk is deze afstand groter voor science fiction films dan

voor docudrama's maar transportatie in een verhaal is niet per definitie afhankelijk van de afstand tussen de narratieve wereld en de *onze*. Transportatie hangt sterker af van het waargenomen realisme binnen de context van het verhaal en de persoonlijke voorkeur van de lezer ten aanzien van een bepaalde soort verhaal (Busselle & Bilandzic, 2008; Green, 2004; Weisberg & Goodstein, 2009). Lezers zullen meer getransporteerd raken bij verhalen die als realistisch worden gezien (binnen de context van het verhaal), en bij verhalen die een verband hebben met de persoonlijke ervaringen van de lezer.

Naast transportatie suggereren Oatley (2002) ook dat een lezer beïnvloed kan worden door fictie. Terwijl transportatie gericht is op de lezer die opgaat in een verhaal, introduceerde Oatley het concept transformatie om te refereren aan een verandering die kan plaatsvinden in een persoon als gevolg van een verhaal. Er is in de wetenschappelijke literatuur diverse malen gewezen op de mogelijke veranderkracht van fictie op mensen. Zo beargumenteerden Miall en Kuliken (2002: 223) dat mensen cognitief vertransformeerd kunnen worden. Ross (1999) liet zien dat boeken een significant verschil kunnen uitmaken in het leven van mensen. Djikic en collega's (2009) lieten verder zien dat het lezen van een kort verhaal van Tsjechov al een invloed heeft op hoe mensen hun eigen persoonlijkheid inschatten en Appel (2008) liet zien dat mensen die veel televisie kijken meer geloven in het bestaan van een rechvaardige wereld.

Oatley (2002) beargumenteerde dat een individu alleen kan veranderen wanneer hij/zij getransporteerd raakt in een verhaal. Dus, transportatie is een noodzakelijke voorwaarde voor voor transformatie van een individu (zie Figuur 1). Transformatie geschieht door middel van drie onafhankelijke, maar mogelijk gecoupled processen. We beargumenteren dat creatie van nieuwe schema's, aanpassing van bestaande schema's, en nieuwe verbindingen tussen bestaande schema's het gevolg kunnen zijn van de beleving van fictie.

Door aanpassing van de bestaande schemastructuur, of de mentale representaties van de wereld, kunnen mensen getransformeerd worden door fictieve verhalen (Oatley, 2002). Als wij een boek ter hand nemen en lezen, doen wij dat met de bestaande ideeën over hoe de wereld in elkaar streekt. In andere woorden, fictie wordt beleefd vanuit de bestaande schema's, of referentiekaders, van de lezer.

Een schema kan omschreven worden als 'een georganiseerde kennisstructuur die de kennis, ervaring, en verwachtingen over een aspect van de wereld van een individu reflecteert' (Neath & Surprenant, 2003: 265). Mensen hebben schema's over vrijwel elk object in de wereld en schema's over hoe te gedragen in sociale situaties, en deze schema's helpen mensen zich op een bepaalde wijze te gedragen in het leven. Bijvoorbeeld, schema's helpen mensen om te weten hoe zij zich moeten

gedragen wanneer zij mislukking op het werk meemaken. Schema's worden geacti-
veerd door prikkels uit de omgeving en zijn hiërarchisch gestructureerd (Cooper &
Shallice, 2006). Zo kan bijvoorbeeld het schema 'exploratieve bijeenkomst met een
nieuwe klant' opgedeld worden in lagere orde schema's zoals 'probleem vaststellen',
'voorbereiding van vervolgstappen' (Schein, 1998). Een fundamenteel aspect
van een schema is dat deze dynamisch is en continu wordt aangepast op basis van
gebeurtenissen. Door contact met andere mensen, leegedag en observatie passen
mensen hun schema's aan, ofwel hun kennis over de wereld. Wij betogen hier dat
fictie zo'n stimulus is waardoor mensen hun schema's, bewust dan wel onbewust,
aanpassen.

Een lezer die een fictief verhaal leest met zijn bestaande schema's als een referentie-
kader waar tegen het gelezen wordt beoordeeld, zal nieuwe informatie uit fictie
opnemen in de bestaande schema's. Hierdoor zullen nieuwe schema's ontstaan,
bestaande schema's aangepast, of nieuwe verbindingen tussen bestaande schema's
gecreëerd. Wanneer een lezer geconfronteerd wordt met informatie die consistent
is met de bestaande schema's, treedt herkenning op bij de lezer, daardoor kan de
lezer zich identificeren met de personages in het verhaal (Green, 2004). Volgens
Schank en Berman (2002) zoeken lezers actief naar een match tussen wat ze lezen
en de bestaande schemastructuur. Echter, soms wordt een lezer geconfronteerd
met informatie (bijvoorbeeld gedachten of acties van een personage) in een verhaal
die inconsistent is met de bestaande schema's. De lezer ervaart een gevoel van
ongemak met dat wat tot dusver gekend was, waarbij conventionele zaken in het
verhaal in twijfel getrokken, en de grenzen van het bekende overstegen
dienen te worden (Miall & Kuiken, 2002). Zoals eerder gesteld stimuleert fictie de
verbreding en het inlevingsvermogen van de lezer, en dus wordt tijdens het lezen
cognitieve energie gebruikt om een fictieve wereld voor te stellen.

Als gevolg van lezen kunnen zich drie processen voordoen: bestaande schema's
worden aangepast, nieuwe schema's worden gecreëerd, of nieuwe verbindingen
tussen bestaande schema's worden gemaakt. Dit proces wordt ook wel *intertwining*
genoemd (Schank & Berman, 2002). Nieuwe schema's worden gecreëerd wanneer
iemand iets leest over een aspect in de wereld dat tot dusver onbekend was. Een
verhaal dat zich bijvoorbeeld in Zuid-Afrika afspeelt, leert een lezer over culturele
gebruiken en omgangsvormen in dit land. Bestaande schema's worden aangepast
wanneer fictie informatie bevat dat inconsistent is met de bestaande schema's.
Wanneer de lezer, die op vakantie gaat naar Zuid-Afrika, door een verhaal dat zich
afspeelt in Zuid-Afrika een meer accuraat beeld heeft van bijvoorbeeld de omgangs-
vormen, past hij zijn bestaande schema's over Zuid-Afrika aan op basis van de
nieuwe informatie. Nieuwe verbindingen tussen bestaande schema's ontstaan wan-

neer fictie informatie bevat die inconsistent was met de oude verbindingen. Op deze wijze kunnen mensen leren van verhalen omdat zij door andermaats ogen de wereld bezien (Alvarez & Merchant, 1992). Rapp en Kendou (2007) vonden in een serie experimenten bewijs voor het feit dat lezers hun schema's aanpassen aan de hand van het gelezen. Dit proces verloopt gelijk aan hoe mensen kunst beschouwen en esthetische ervaringen beleven (Pelowski & Akiba, 2010). Volgens deze auteurs bepalen het zelfbeeld van een persoon en het doel dat een individu voor ogen heeft bij het aanschouwen van kunst, hoe iemand iers leest dat inconsistent is met het zelfbeeld van de lezer, kunnen gevoelens van ongemak, bedreiging, en boosheid ontstaan. Echter, als het individu succesvol is in het integreren van deze informatie met het bestaande zelfbeeld (door veranderingen in schema's), de identiteit verandert, vindt er transformatie van de persoon plaats, en kunnen gevoelens van opluchting, plezier, en geluk volgen. Uiteindelijk heeft het individu een aangepast zelfbeeld, een veranderde identiteit, waarbij de lezer als mens is veranderd. Wij gaan nu dieper in op de relatie tussen fictie en werkgerelateerde uitkomsten.

EFFECTEN VAN FICTIE OP WERKGEDRAG

Door de effecten van fictie op emoties en cognities, waardoor mensen getrans-
porteerd raken in een verhaal, en getransformeerd als persoon, kan fictie ook
werkgedrag beïnvloeden. Wij betogen dat fictie effect kan hebben op een aantal
werkgerelateerde uitkomsten, waarbij we onderscheid maken tussen tijdelijke en
lange-termijn gedrag. Tijdelijke uitkomsten zijn kortdurend van aard en doen snel
uit over de tijd. Tot dit soort effecten behoren onder andere psychologisch afstand
kunnen nemen en herstel van werkvermoedheid. Lange-termijn uitkomsten zijn
blíjvend en houden daadwerkelijke verandering in van een persoon zoals een toe-
name van creativiteit en interpersoonlijke vaardigheden.

TIJDELIJKE EFFECTEN VAN FICTIE

Door een boek te lezen, kunnen mensen afstand nemen van de dagelijkse beslom-
meringen in het leven (Oatley, 2002). Als men bijvoorbeeld leest met her primaire
doel om plezier te hebben in het lezen zelf (evaluatieve gevoelens), kan men een vrou-
digere afstand nemen van werkgerelateerde zorgen. Door op te gaan in een verma-
kelijk boek, kan men na het werk aan andere zaken denken dan aan alles dat speelt
op het werk, en onderwijs kan men zich onspannen (Sonnenstag & Fritz, 2007).

Door zich los te maken van potentiële negatieve gevoelens die men tijdens werk
heeft ervaren, heeft men minder last van 'besmetting' van negatieve gevoelens van

werk naar de privésituatie. Door fysieke en psychologische ontspanning kan herstel optreden van vermoedheid die optreedt na het werk, en worden energiereservoirs weer opgebouwd. Hierdoor kan men de volgende werkdag als her ware weer fris naar het werk. Onderzoek heeft ook laren zien dat wanneer men veel positieve emoties ervaart, die mede zijn ontstaan door het lezen van fictie, de negatieve gevolgen van her hebben van negatieve emoties kunnen tenietdoen (Frederickson, Mancuso, Branigan & Flugade, 2000).

Zoals onderzoekers eerder hebben gesuggereerd, maar is de hersel van vermoeidheid van het werk, maar is deze niet persistent.

Zoals onderzoekers eerder hebben gesuggereerd (Sonnentag & Fritz, 2007; Zijlstra & Sonnentag, 2006). Het welzijn van een lezer wordt tijdelijk verhoogd tijdens het lezen van een boek, vanwege de ervaren positieve gevoelens, en de ontzag uit het mogelijk routinematische bestaan van het werkzame leven. Echter, snapping uit het dagechtlikekse bestaan door transportatie wanneer lezen als een ontsnapping uit het dagechtlikekse bestaan door transportatie naar een narratieve wereld het doel is, zullen de effecten slechts tijdelijk zijn en niet lang aanhouden nadat men het boek heeft dichtgeslagen. Er vindt hier geen blijvende verandering plaats bij de lezer, omdat er geen cognitieve stimulatie bij de Bouquerrecks leert, ervaart wel positieve emoties, maar wordt natuurlijk cognitief gestimuleerd, waardoor blijvende verandering niet optreedt. Daarom kan fictie tijdelijke effecten oproeden, wel leiden tot tijdelijke effecten, zoa-

LANGETERMIN Blijvende effecten van fictie zoals hersel van vermoedheid, In tegenstelling tot de tijdelijke effecten van fictie die de schrijver er ook effecten van fictie die blijvend van aard zijn. Dit zijn effecten die zijn er mensen als gevolg van een veranderen. Door deze veranderingen, veranderen mensen als gevolg van lezen.

Onderzoeken hebben op het leven van mensen (zie onder andere Appel, 2000, p. 1)

2007; Green, 2004; Marsh et al., 2003; Prentice, Gerrig & Bails, 1997; Wheeler et al., 1999). Een interessant voorbeeld is de studie van Ross (1999) die frequente lezers interviewde over hoe boeken hun leven veranderen. Ze vond dat bijna alle deelnemers aan her onderzoek een boek of een reeks van boeken konden aanhalen die hun ogen opendden voor nieuwe waarheden, voor persoonlijke inzichten zorgden, en voor mensen de moed gaven om een keus te maken voor een verandering in hun leven. Verder gaf fictie inzicht in de betekenis van het bestaan en de zin van het leven.

Creativiteit wordt doorgaans gedefinieerd als 'de productie, conceptualisatie, of ontwikkeling van nieuwe en bruikbare ideeën, processen, of procedures' (Shalley, Gilson & Blum, 2000). Creativiteit hangt sterk samen met onder andere het hebben van cognitieve vaardigheden, intrinsieke motivatie, visie en positieve stemming (Oldham & Cummings, 1996; Woodman, Sawyer & Griffin, 1993). Al dit soort voorwaarden voor creativiteit worden gepraktijkeld door fictieve verhalen. Door veel fictie te lezen verbreden en verdiepen mensen hun schema's waardoor hun actierapportoire toeneemt. In complexe en onzekere situaties, zijn mensen doorgaans geneigd om terug te vallen op traditionele denkpatronen en probleemoplossende vermogens. Echter, doordat mensen die veel fictie hebben gelezen meer in aanraking zijn gekomen met andere wijzen van het oplossen van problemen, zijn zij beter in staat om creatieve oplossingen en inventieve oplossingen te kunnen vinden in een onzekere en complexe omgeving (Proulx & Heine, 2009). Omdat fictie de manier waarop wij de wereld beschouwen beïnvloedt, is hier ook mogelijk om creatiever te kunnen worden door veel in aanraking te zijn gekomen met fictie. Zo o

imaginatieve karakter van fictie. Romans als *1984* (Orwell, 1948/1965) en *Brave New World* (Huxley, 1932/1967) kunnen mensen stimuleren om een wereld te creëren die mededogen is.

Naast creativiteit, kan fictie ook een effect hebben op interpersoonlijke vaardigheden, zoals zich in andermans situatie kunnen indenken en empathie. Gedurende het lezen van fictie, zal een lezer sympathiseren met de personages in een roman. In een boek zal een lezer in aanraking komen met personages die de lezer in het dagelijks besraan niet zou ontmoeten en niet snel mee zou sympathiseren (Mat, Oatley, Hirsh, dela Paz & Peterson, 2006). Door op deze manier in aanraking te komen met de standpunten van anderen, oefenen mensen hun interpersoonlijke vaardig-

Een andere verklaring is dat mensen die reeds empathisch van aard zijn meer van fictie houden dan mensen met minder empathische vermogens (Mar et al., 2004).

die op een andere wijze lijken op de levens van de lezer of toehoorders, waardoor mensen zich kunnen herkennen in de personages. Hierdoor kunnen mensen veranderen als gevolg van fictie. De mate waarin mensen zich kunnen identificeren met de hoofdpersoon heeft een grote invloed op de mate van transportatie en transformatie. Onderzoek heeft bijvoorbeeld laten zien dat v Gehalen waarin een homoseksuele man voorkwam eerder tot transportatie leidde onder mensen die vrienden of familie hadden die homoseksueel waren dan mensen die dat niet hadden (Green, 2004).

RANDVOORWAARDEN IN DE EFFECTEN VAN FICTIE
Het model dat we tot nu toe hebben gepresenteerd is statisch, waarin gelijke patronen te verwachten zijn, ongeacht persoonlijke verschillen en omgevingsfactoren. Hier is echter belangrijk te realiseren dat er individuele verschillen zijn in de verwerking van fictie, op basis van cultuur, cognitieve vaardigheden, en persoonlijke geschiedenis (Graesser, Olde & Klerkx, 2002). Wij gaan hier dieper in op vier factoren die de bovengenoemde relaties kunnen beïnvloeden: narratieve ervaring, identificatie met de hoofdpersoon, waargenomen bruikbaarheid, en waargenomen realisme.

Ten eerste, *narratieve ervaring* refereert aan de ervaring die een lezer heeft met het lezen van fictie. Mar en collega's (2006) hebben bijvoorbeeld laten zien dat mensen die meer gelezen hebben ook meer sociale vaardigheden bezitten. Echter, het is de vraag in hoeverre deze relaties lineair zijn; het is waarschijnlijk dat er een drempel is voor mensen om transportatie mee te maken. Niet elke roman zal de lezer meevroegen in een fictieve wereld; dit zal verschillend zijn voor mensen die heel weinig of juist heel veel hebben gelezen in hun leven) de voor mensen met heel weinig ervaring (dus weinig hebben gelezen in hun leven) de effecten van fictie op mentale schema's sterker zijn, aangezien die minder beïnvloed zijn door eerdere ervaringen met fictie. Wanneer men uitgaat van de gedachte dat mensen leren van fictie, zullen transformationele effecten groot kunnen zijn met groter is dat men sneller *getransporteerd* raakt in een verhaal, omdat men bekend is met de structuur en de normen van een fictief verhaal. De kans op *transportatie* is dan echter kleiner, omdat mensen in eerdere ervaringen hun schema's reeds hebben aangepast. Zo zal een persoon die voor het eerst een boek van José Saramago leest getransformeerd kunnen worden door de geheel alternatieve en fictieve wereld die de auteur creëert, maar zal de persoon bij de zede roman van Saramago nog wel getransporteerd raken in de wereld, maar er minder sterk door veranderen.

Een tweede randvoorwaarde is *identificatie met de hoofdpersoon*. Een essentiële onderdeel van het vertellen van een verhaal is dat de lezer zich kan identificeren met de hoofdpersoon (Nell, 2002). Verhalen worden verteld over levens van mensen

die op een andere wijze lijken op de levens van de lezer of toehoorders, waardoor mensen zich kunnen herkennen in de personages. Hierdoor kunnen mensen veranderen als gevolg van fictie. De mate waarin mensen zich kunnen identificeren met de hoofdpersoon heeft een grote invloed op de mate van transportatie en transformatie. Onderzoek heeft bijvoorbeeld laten zien dat v Gehalen waarin een homoseksuele man voorkwam eerder tot transportatie leidde onder mensen die vrienden of familie hadden die homoseksueel waren dan mensen die dat niet hadden (Green, 2004).

Verder is *waargenomen bruikbaarheid* van een fictief verhaal van groot belang in transportatie en transformatie processen. Wanneer een persoon een verhaal leest dat informatie bevat dat op enigerlei wijze gebruikt kan worden in de echte wereld, zal de lezer het verhaal hoger waarderen, en daardoor eerder getransporteerd en getransformeerd worden (Dijkstra, Zwaan, Graesser & Magliano, 1994). Zo zal een lezer die nadenkert over de rol van tijd in het leven van de mens eenvoudig getransporteerd raken in het werk van bijvoorbeeld Proust of Dostoevski, waar dit thema een grote rol in speelt.

Ten slotte is *waargenomen realisme* een belangrijke factor voor lezers om getransporteerd en getransformeerd te worden. Volgens Busselle en Bilandzic (2008) onderdrukken lezers bewust het besef dat een verhaal fictief is (en dus niet echt gebeurd), om op deze wijze gevoelens te kunnen ervaren ten aanzien van de personages. Dit proces wordt aangewakkerd wanneer een verhaal als realistisch wordt beoordeeld. Enerzijds beoordeelt een lezer hoe realistisch een verhaal is in vergelijking met de echte wereld, door zich al dan niet bewust af te vragen of geburtenissen werkelijk zouden kunnen plaatsvinden. Een klassiek voorbeeld is de sprong van James Bond in zijn auto over een rivier, waarbij de kijker van de film zich onbewust af zal vragen of het werkelijk mogelijk is, waardoor transportatie zelfs minder waarschijnlijk wordt, omdat men terugkeert naar de echte wereld in de vergelijking die gemaakt wordt. Anderzijds beoordeelt een lezer de coherentie en logica van een verhaal, ofwel het realisme van de gebeurtenissen binnen de context van het verhaal (wat narratief realisme wordt genoemd); Busselle & Bilandzic, 2008). Zo heeft onderzoek laten zien dat inconsistenties in verhalen leiden tot langzamer en meer kritisch lezen (Rapp, 2008; Rapp & Gerrig, 2006). Als een van de beide realisme-beoordelingen negatief uitpakt, zal transportatie minder snel optreden. Verhalen dienen realistisch genoeg te zijn om een invloed te kunnen hebben op een mensleven, alhoewel dat niet betekent dat fictie niet ambigu kan zijn (Proulx & Heine, 2009).

Samenvattend presenteert onze bijdrage een algemeen overzicht van de invloed van fictieve verhalen op het gedrag, en in het bijzonder dat op de werkvoer. Net

zoals de mogelijke uitkomsten van fictie, zijn de genoemde randvoorraarden niet uitputrend. Zo kan persoonlijkheid een rol spelen in het proces van transportatie in het lezen. Mensen die open staan voor nieuwe ervaringen, zullen wellicht ook eerder geïnspireerd worden in een fictieve wereld. Verder zal leeftijd een rol kunnen spelen; jongere mensen, die doorgaans weinig ervaring (kunnen) hebben gespeeld, kunnen meer dan ouderen, die meer ervaring hebben, ethniciteit, cultuur en transformeerden worden door fictie. Tenslotte zijn factoren als intelligentie, raalbeheersing, factoren die mogelijk van belang zijn (Appel & Richter, 2007; Mar et al., 2006; Petty & Cacioppo, 1986).

DISCUSSIE

Het doel van deze bijdrage was een raamwerk te presenteren waarin de mogelijke effecten van fictie op werkgedrag beter begrepen kunnen worden. In navolging van de transportatie-transformatie metafoor van Oatley (2002), bearugtenteerde wij dat fictieve verhalen zowel emotionele als cognitieve effecten hebben op gedrag. Er dat door transportatie en transformatie, fictie een invloed kan hebben op toetsing dat door ontwikkelen, geeft deze onderzoekslijn invulling aan de vraag of kunst is nog weinig specifiek onderzoek hier naar verricht, en het model voorziet in dat door transportatie en transformatie, fictie een invloed kan hebben op gedrag.

De fundamentele vraag die wij ons in dit artikel gesteld hebben is om de invloed heeft op het gedrag van mensen, en zo ja, hoe dit proces geschiedt. Onze assumenties hielden onder andere in dat mensen de mogelijkheid hebben om de veranderingen die zij meemaken in hun leven als gevolg van fictie om te zetten in daadwerkelijk gedrag op het werk. Dat houdt tevens in dat mensen de ruimte hebben om hun kennis en inzichten aan te wenden op het werk. Voor mensen in creatieve banen, zoals architecten, designers en leraren is dit een voldoiger dan voor klanten, collega's en ondernemers.

Het lezen van een boek maakt een mens niet per definitie creatiever en empathischer. Het is onontbeerlijk dat een individu intrinsiek gemotiveerd is om te lezen, en werkelijk open staat voor verandering (Pelowski & Akiba, 2010). Zonder oprechte motivatie van een lezer zal verandering niet waarschijnlijk zijn. Bovendien stuit de tijd die men besteedt aan het lezen van boeken andere activiteiten uit, zoals interactie met andere mensen en tijdsintensief, waardoor men bijvoorbeeld minder tijd kan besteden aan familie. Verder is het de vraag hoe de relaties in het model

werkgerelateerd gedrag (Poulson et al., 2005). Dit artikel is de eerste analyse van hoe fictie invloed kan hebben op gedrag op het werk. De noodzaak hiervoor ligt in diverse processen. Hier is door verhalen dat mensen zin geven aan het leven en betrekken aan gebeurtenissen, waaronder ook juist die gebeurtenissen die werk-gedrag opleveren, waardoor ook verbeeldingskracht die mensen ondernemend maakt, en mensen productief maakt in het werk en proactief om een verandering te wege te brengen. Verhalen zijn ook belangrijk binnen organisaties, omdat door verhalen organisatietradities worden opgebouwd, in stand gehouden, en mensen door verhalen betekenis kunnen geven aan het horen bij een bepaald sociale groep (Schein, 1990, 1996). Door verhalen wordt het abstracte concreet gemaakt, en kunnen mensen her complexe begrijpen, zoals organisaties tegenwoordig complexer zijn in de mondialiserende economie.

Verder worden recentelijk hevige discussies over het maatschappelijk nut van kunst en geesteswetenschappen gevoerd, in het kader van strengere overheidsbezuinigingen voor diverse kunstgroepen en kunstuitleggen. Deze bijdrage vormt een antwoord op de vraag welk nut kunst, en in het bijzonder het lezen van fictie, kan hebben op het gedrag van mensen en dus op de maatschappij als geheel. Indien verder onderzoek kan aantonen dat het regelmatig lezen van fictie mensen kan veranderen, door nieuwe inzichten te verschaffen en diverse vaardigheden te verbreden, uitdiepen en ontwikkelen, geeft deze onderzoekslijn invulling aan de vraag of kunst nur kan hebben voor individuen en voor de maatschappij als geheel. Wij zijn sterk overtuigd van de zin van fictie en kunst, die voor mensen persoonlijk invulling geeft aan het bestaan, maar ook inhoud geeft aan een samenleving, en een cultuur in stand houdt.

IMPLICATIES

Een aantal overwegingen moet genoemd ter afsluiting van deze bijdrage. Ons uitgangspunt was een model te presenteren waarin fictie een positieve invloed heeft op een mensenleven, waarbij potentiële negatieve reacties werden genegeerd. Zo kan fictie ook een negatief effect op mensen hebben, zoals het uitlokken van negatieve emoties zoals boosheid, verdriet, angst en depressie (Pelowski & Akiba, 2010). Het lezen van treurige verhalen kan leiden tot een vermindering van geluksgemoedens, en mogelijk ook een negatief effect hebben op het zelfbeeld, waarbij inferentieën mogelijk kan zijn. Bovendien stuit de tijd die men besteedt aan het lezen van boeken andere activiteiten uit, zoals interactie met andere mensen en tijdsintensief, waardoor men bijvoorbeeld minder werk. Het lezen van boeken is tijdsintensief, waardoor men bijvoorbeeld minder tijd kan besteden aan familie. Verder is het de vraag hoe de relaties in het model

BIJDRAGE VAN DEZE STUDIE
Hoewel diverse auteurs hebben gesuggereerd dat fictie een impact op mensen kan hebben, is er tot dusver geen studie geweest die dit heeft onderzocht in relatie tot

pecies lopen. Zo kan het beargumenteerd dat, zoals wij doen, het lezen van fictie ertoedat mensen meer empathisch worden, terwijl het ook mogelijk is dat empathische mensen meer geneigd zijn om zich te willen inleven in een personage en daarom een boek ter hand neemt. Eerste experimenten waarbij dit over de tijd is onderzocht, lijkende eerste hypothese re ondersteunden. In een experiment waaitbij proefpersonen een hoofdstuk uit een boek van José Saramago moesten lezen, bleek dat empathische vermogens een week later significant waren versterkt. Dit bleek echter alleen het geval voor de lezers die getransporteerd werden tijdens het lezen voor mensen die weinig plezier uit hun werk kunnen halen, maar kan de beleving van fictie ook er toe leiden dat mensen de beperkingen van het eigen leven beseffen. Ten slotte is het belangrijk om roekomstig onderzoek te richten op verschillende types media en genres. Ten eerste kan er een groot verschil bestaan, afhankelijk van persoonlijke voorkeur van een individu, tussen de kans op transportatie tussen verschillende vormen van fictie, zoals boeken, films en toneel. Vanwege de lage drempel die film heeft, kan het zich verheugen in een brede belangstelling van mensen, terwijl het lezen van boeken minder populair is. Er is echter nog maar weinig onderzoek gedaan naar de verschillende effecten van fictie afhankelijk van de mediavorm waarin het aan de lezer wordt aangeboden. Tevens kan ook genre een grote rol spelen in de effecten. Omdat dit artikel een *psychologisch* model presenteert van de effecten van fictie, waarbij inhoudelijke overwegingen aangaande literaire waarde van een fictief verhaal bewust buiten beschouwing zijn gelaten, kunnen geen specifieke hypotheses worden gesteld over de sterkte van de effecten afhangend van genre van een verhaal. Dit zal sterk afhangen van de persoonlijke voorkeur van een lezer voor een bepaald type genre (Rapp & Gerrig, 2006).

CONCLUSIE

Deze bijdrage exploreerde de potentiële invloed van fictie op werkgedrag. Zoals aangevoerd in het transportatie-transformatie model, heeft fictie invloed op een variëteit van werkgedragingen door middel van zowel emotionele als cognitieve consequenties. Wij onderschrijven de populaire stereotype dat het lezen van boeken een ontsnapping uit de werkelijkheid en de dagelijkse sleur van de werkende mens kan zijn, maar boeken leveren ook inspiratie op voor mensen. In werk waar creativiteit een belangrijke rol speelt, maar ook in werk waar contact en samenwerking met andere mensen een essentieel is, kan ervaring met fictie bijdragen aan het succes van een organisatie, en het welzijn van haar werknemers.

BIBLIOGRAFIE

- Albrecht, J.E., & O'Brien, E.J. (1993). Updating a mental model: maintaining both local and global coherence. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 19, 1061-1070.
- Alvarez, J.L., & Merchant, C. (1992). The role of narrative fiction in the development of imagination for action. *International Studies of Management & Organization*, 22, 27-45.
- Androuloupolou, A. (2001). Fiction as an aid to therapy: a narrative and family rationale for practice. *Journal of Family Therapy*, 23, 278-295.
- Appel, M. (2008). Fictional narratives cultivate just-world beliefs. *Journal of Communication*, 58, 62-83.
- Appel, M., & Richter, T. (2007). Persuasive effects of fictional narratives increase over time. *Media Psychology*, 10, 113-134.
- Aristoteles (335 BC; Engelse vertaling 1996). *Poetics*. London: Penguin Books.
- Bal, P.M., & Veltkamp, M. (2011). Does fiction enhance empathy? The role of emotional transportation and transformation. Manuscript aangeboden ter publicatie.
- Bilandzic, H., & Busselle, R.W. (2008). Transportation and transportability in the cultivation of genre-consistent attitudes and estimates. *Journal of Communication*, 58, 508-529.
- Brock, T.C., Strange, J.J., & Green, M.C. (2002). Power beyond reckoning. In M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Ed.), *Narrative Impact: Social and Cognitive Foundations*, (pp. 1-16). Mahwah, New York: Lawrence Erlbaum.
- Busselle, R., & Bilandzic, H. (2008). Fictionality and perceived realism in experiencing stories: a model of narrative comprehension and engagement. *Communication Theory*, 18, 255-280.
- Carroll, D.W. (2004). *Psychology of Language*. Belmont, CA: Thomson, fourth edition.
- Cooper, R.P., & Shallice, T. (2006). Hierarchical schema and goals in the control of sequential behavior. *Psychological Review*, 113, 887-916.
- Cornelissen, J.P. (2005). Beyond compare: metaphor in organization theory. *Academy of Management Review*, 30, 751-764.
- Davis, M.H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85-99.
- Dijkstra, K., Zwaan, R.A., Graesser, A.C., & Magliano, J.P. (1994). Character and reader emotions in literary texts. *Poetics*, 23, 139-157.
- Djikic, M., Oatley, K., Zoererman, S., & Peterson, J.B. (2009). On being moved by art: how reading fiction transforms the self. *Creativity Research Journal*, 25, 24-29.

- 90 • DE STRALENDE LEZER
- Gerrig, R.J. (1993). *Experiencing narrative worlds: On the psychological activities of women and men*. New York: Routledge.
- Europese Commissie (2004). *How Europeans spend their time. Everyday life of women and men*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Fludernik, M. (2006). *An Introduction to Narratology*. New York: Routledge.
- Foekema, H. (2008). *Marktekshrijvingen Podiumkunsten 2007*. Amsterdam: NPO.
- Fredrickson, B.L., Mancuso, R.A., Branigan, C., & Tugade, M.M. (2000). The undoing effects of positive emotions. *Motivation and Emotion*, 24, 237-258.
- Genette, G. (1988). *Narrative discourse revisited*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Gerrig, R.J. (1993). *Experiencing narrative worlds. On the psychological activities of women and men*. New York: Routledge.
- Graesser, A.C., Olde, B., & Klettke, B. (2002). How does the mind construct and represent stories? In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Ed.), *Narrative Impact. Social and Cognitive Foundations* (pp. 229-262). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Green, M.C. (2004). Transportation into narrative worlds: the role of prior knowledge and perceived realism. *Discourse Processes*, 38, 247-266.
- Green, M.C., & Brock, T.C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 701-721.
- Huitema, J.S., Doppkins, S., Klin, C.M., & Myers, J.L. (1993). Connecting goals and actions during reading. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 19, 1053-1060.
- Islam, G. (2009). Animating leadership. *Leadership Quarterly*, 20, 828-836.
- Huxley, A. (1932/1967). *Bane New World*. New York: Bantam Books.
- Jacobs, R.N. (2002). The narrative integration of personal and collective identity in social movements. In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Ed.), *Narrative Impact. Social and Cognitive Foundations* (pp. 205-228). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kuiken, D., Miall, D.S., & Sikora, S. (2004). Forms of self-implication in literary reading. *Poetics Today*, 25, 171-203.
- Mar, R.A., Oatley, K., Hirsh, J., Dela Paz, & Peterson, J.B. (2006). Bookworms versus nerds: exposure to fiction versus non-fiction, divergent associations with social ability, and the simulation of fictional social worlds. *Journal of Research in Personality*, 40, 694-712.
- Marsh, E.J., Meade, M.L., & Roediger III, H.L. (2003). Learning facts from fiction. *Journal of Memory and Language*, 49, 519-536.
- Miall, D.S., & Kuiken, D. (2002). A feeling for fiction: becoming what we behold. *Poetics*, 30, 221-241.
- Neath, I., & Surprenant, A.M. (2003). *Human memory*. Belmont, CA: Wadsworth, second edition.
- Nell, V. (1988). *Lost in a book: the psychology of reading for pleasure*. Newhaven, CT: Yale University Press.
- Nell, V. (2002). Mythic structures in narrative: the domestication of immortality. In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Ed.), *Narrative Impact. Social and Cognitive Foundations* (pp. 17-38). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Oatley, K. (1994). A taxonomy of the emotions of literary response and a theory of identification in fictional narrative. *Poetics*, 23, 53-74.
- Oatley, K. (1999). Why fiction may be twice as true as fact: fiction as cognitive and emotional simulation. *Review of General Psychology*, 3, 101-117.
- Oatley, K. (2002). Emotions and the story world of fiction. In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Ed.), *Narrative Impact. Social and Cognitive Foundations* (pp. 39-70). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Oatley, K., & Olson, D. (2010). Cues to the imagination in memoir, science, and fiction. *Review of General Psychology*, 14, 56-64.
- Oldham, G.R., & Cummings, A. (1996). Employee creativity: personal and contextual factors at work. *Academy of Management Journal*, 39, 607-634.
- Orwell, G. (1948/1965). *1984*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Patient, D., Lawrence, T.B., & Maitlis, S. (2003). Understanding workplace envy through narrative fiction. *Organization Studies*, 24, 1015-1044.
- Paluck, E.L. (2009). Reducing intergroup prejudice and conflict using the media: a field experiment in Rwanda. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 574-587.
- Patewaradi, M., & Akiba, F. (2010). A model of art perception, evaluation and emotion in transformative aesthetic experience. *New Ideas in Psychology*, in press. doi:10.1016/j.newideapsych.2010.04.001.

- Shalley, C.E., Gilson, L.L., & Blum, T.C. (2000). Matching creativity requirements and the work environment: effects on satisfaction and intention to leave. *Academy of Management Journal*, 43, 215-223.
- Sonnentag, S., & Fritz, C. (2007). The recovery experience questionnaire: development and validation of a measure for assessing recuperation and unwinding from work. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12, 204-221.
- Phillips, N. (1995). Telling organizational tales: on the role of narrative fiction in the study of organizations. *Organization Studies*, 16, 625-649.
- Phillips, N. (2002). 'Get up and win'! Participatory responses to Polichak, J.W., & Gerrig, R.J. (2002). *'Get up and win'! Narrative Impact*. Polichak, J.W., & Gerrig, R.J. (Eds.), *Narrative Impact*. Stanhope, N., Cohen, G., & Conway, M. (1993). Very long-term retention of a novel. *Applied Cognitive Psychology*, 7, 239-256.
- Stowe, H.B. (1852/1994). *Uncle Tom's Cabin*. New York: Norton.
- Strange, J.J. (2002). How fictional tales wag real-world beliefs. In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Eds.), *Narrative Impact. Social and Cognitive Foundations* (pp. 265-286). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Tartantino, Q. (Director). (2009). *Inglourious Basterds*. [Motion Picture]. Universal Pictures.
- Von Donnersmarck, F.H. (Director) (2006). *Das Leben der Anderen*. [The lives of others. Motion picture]. Buena Vista International/Sony Pictures Classics.
- Weick, K.E. (1993). The collapse of sensemaking in organizations: the Mann Gulch disaster. *Administrative Science Quarterly*, 38, 628-652.
- Weisberg, D.S., & Goodstein, J. (2009). What belongs in a fictional world? *Journal of Cognition and Culture*, 9, 69-78.
- Wheeler, S.C., Green, M.C., & Borch, T.C. (1999). Fictional narratives change beliefs: replications of Prentice, Gerrig, and Bailis (1997) with mixed corroboration. *Psychonomic Bulletin & Review*, 6, 136-141.
- Woodman, R.W., Sawyer, J.E., & Griffin, R.W. (1993). Toward a theory of organizational creativity. *Academy of Management Review*, 18, 293-311.
- Rapp, D.N. (2008). How do readers handle incorrect information during reading? *Memory & Cognition*, 36, 688-701.
- Rapp, D.N., & Gerrig, R.J. (2006). Predilections for narrative outcomes: the impact of story contexts and reader preferences. *Journal of Memory and Language*, 54, 54-67.
- Rapp, D.N., & Kendou, P. (2007). Revising what readers know: updating text representations during narrative comprehension. *Memory & Cognition*, 35, 2019-2032.
- Reitzug, U.C. (1989). Huck Finn revisited: a 19th century look at 20th century organization theory. *Organization Studies*, 10, 145-148.
- Ross, C.S. (1999). Finding without seeking: the information encounter in the context of reading for pleasure. *Information Processing Management*, 35, 783-799.
- Schank, R.C., & Berman, T.R. (2002). The pervasive role of stories in knowledge and action. In: M.C. Green, J.J. Strange, & T.C. Brock (Eds.), *Narrative Impact. Social and cognitive foundations* (pp. 287-313). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Schein, E.H. (1988). *Process consultation*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Schein, E.H. (1990). Organizational culture. *American Psychologist*, 45, 109-119.
- Schein, E.H. (1996). Culture: the missing concept in organization studies. *Administrative Science Quarterly*, 41, 229-240.
- Shabot, P. (2000). Giving the devil his due. Spite and the struggle for individual dignity. *Psychoanalytic Psychology*, 17, 690-705.